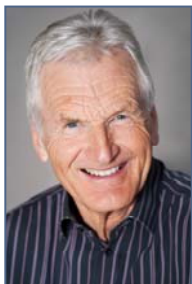

TEMANUMMER OM DET ÅNDELIGE LIV

Det åndelige liv

af Steen Fris,
bestyrelsesformand

Kære læsere

Velkommen til dette nyhedsbrev, hvor vi har valgt at sætte fokus på det åndelige liv.

Emnet har for os mennesker altid været spændende og interessant, måske fordi der ikke findes noget eksakt svar på de mange spørgsmål, der kan stilles, når det gælder det åndelige liv.

På Hospice Djursland fylder emnet naturligvis en del. Mange af vores patienter og pårørende har ved livets afslutning et stort ønske om at få svar på nogle af de mere essentielle spørgsmål, der

trænger sig på, når der skal tages afsked med livet, familien, vennerne og den døende.

Godt hjulpet af kompetente og lyttende medarbejdere er jeg sikker på, at vi er i stand til at løse denne så vigtige opgave.

Glæd jer til de forskellige indlæg og til at blive klogere på emnet!

De bedste hilsener,
Hospice Djurslands Bestyrelse

Hvad er meningen - og hvad så?

af Dorit Simonsen,
hospiceleder

Hvornår har du sidst givet dig tid til at stoppe op og tænke nærmere over, hvad meningen med dit liv egentlig er, hvorfor du er her og hvad din livsopgave består af? Er det noget, vi som mennesker overhovedet overvejer og giver os tid til at overveje i en ofte travl hverdag? Eller er det noget, som vi mener, vi "altid kan gøre" og først er nødvendigt, når nu engang vi bliver konfronteret med døden og dermed det endelige bevis på, at vi som levende mennesker er forgængelige ligesom alt andet levende?

Kun den, der er sig sin egen dødelighed bevidst, kan for alvor leve helt og fuldt. Dette filosofiske udsagn hører vi af og til. Er det et udsagn, som er foreneligt med den herskende filosofiske tilgang, vi i dag har til vores liv om, at vi hver dag skal huske at gribe da-

gen og leve her og nu – og dermed ikke bekymre os om en fremtid, som endnu ikke eksisterer? Det kunne der nok blive en spændende dialog ud af.

Her på Hospice Djursland møder vi patienter og pårørende, som hver dag konfronteres med de store spørgsmål i livet, så som: Hvad er meningen? Hvem er jeg? Hvem holder af mig? Er der et liv efter dette liv, eller slutter døden med ingenting? Vigtige eksistentielle spørgsmål, som presser sig på, når døden og dermed livets afslutning er nært forestående. Enkelte har overvejet det tidligere i deres liv, flere har ikke.

Vi har i dette nyhedsbrev valgt at have fokus på det åndelige liv, som både kan omfatte det eksistentielle, det spirituelle og det religiøse. Det åndelige aspekt fylder meget her på Hospice Djursland, og gennem vores omsorg for det døende menneske og den pårørende forsøger vi at tilrettelægge vores indsats således, at vi er i stand til at imødekomme de åndelige behov, den enkelte har. Vi skal møde den syge som det menneske, han er; et menneske med en syg krop, som betyder, at livet snart er slut, og et menneske med sin helt egen livshistorie, sit helt

eget væsen og sine helt egne tanker og forståelse af verden. Vi skal være i stand til at lytte til og samtale om det meningsløse, det ubærlige og det, som umiddelbart ser ud til at være håbløst.

Fænomenerne håb og håbløshed er væsentlige fænomener for det alvorligt syge og døende menneske. Mange udefrakommende kunne få den tanke, at det især er håbløshed, som primært karakteriserer den syge, idet vi ofte knytter håb til noget positivt og noget fremtidigt. Men sådan er det ingenlunde. Václav Havel definerer håb i sin bog *Fjernforhør* således: "Håb er ikke en optimisme. Det er ikke en overbevisning om, at noget vil gå godt, men en vished om, at noget giver mening – uden hensyn til, hvordan det går." Det betyder dermed, at håb er meget mere nuanceret, end man umiddelbart tænker.

De mennesker, der kommer her, er fulde af håb. Håb om at blive mødt og lyttet til, håb om at vi kan medvirke til at afhjælpe de ofte svære symptomer, de har, håb om at deres pårørende vil få den støtte, de har behov for, håb om at nogen vil være interesseret i at vide noget om, hvem man er, håb om at dagen bliver en god

fortsat fra forrige side

dag på trods af alt det svære, håb om at man fortsat er værd at elske, håb om at man måske møder de mennesker, man har holdt af gennem livet på den anden side af døden. Sidstnævnte håb er et håb, som ligger uden for den grænse, som døden sætter, et håb på trods af al viden og fornuft, og man taler her om håbets transcendens.

Her på hospice Djursland er vi mange forskellige faggrupper, og vi har alle hver især til opgave at indgå i en relation og yde en omsorg og behandling til den syge og de pårørende, således at vi ikke medvirker til yderligere lidelse, hvilket vi vil gøre, hvis vi ikke kan imødekomme de åndelige behov eller ikke har mod til at være til stede sammen med patienten i det håbløse. Paradokset er at ved at tale om det håbløse, så viser håbet sig.

”Jeg vil gerne se månen!”

*af Poul Erik Sørensen,
frivillig vågekone*

Patienten i sengen fylder næsten ingenting. Sygeplejersken har med omhu anbragt støtte og puder og vendt sengen, så der er frit udsyn ud over bugten.

Jeg spritter hænder og hilser. Der er ikke meget respons. Det er tydeligt, at patienten er meget syg. Det høres tydeligt på åndedrættet, der kommer stødvist, men med lange rolige perioder. Der er ingen øjenkontakt. Det er heller ikke nødvendigt; jeg kan mærke, at min tilstedeværelse er bemærket. Åndedrættet bliver roligere.

Allerede inden jeg går ind på stuen, har den ansvarlige sygeplejerske briefet mig om patientens tilstand. Der er ikke noget, der tyder på, at det bliver patientens sidste nat. Men alligevel er døden

altid i tankerne på en vagt som vågekone. Især i tidsrummet sidst på natten.

Ikke på en afskrækkende eller ubehagelig måde. Men som en naturlig, af og til spirituel måde, som fortæller, at der i det rum, vi opholder os i, den syge og jeg, godt kan være uforklarlige ting til stede. Det er nu ikke noget, jeg tidligere har tænkt over. Jeg er ikke overtroisk, men overmandes ofte, som i den situation jeg sidder i lige nu, af uforklarlige tanker og følelser, der ligesom tvinger mig til at tænke tanker, jeg ikke tænker til daglig. Det sker langt fra på alle vågekonevagter. De fleste er rolige vagter, hvor jeg godt kan nå halvt igennem en bog. Jeg kan godt mærke, når nærværet er det vigtigste.

Den nat er lidt anderledes. Koncentrationen er væk. Jeg tænker, den kommer nok tilbage, når sygeplejersken på sin regelmæssige runde gerne har et smil og frisk kaffe med.

Jeg tænker tilbage på en vagt, hvor patienten åbenlyst i perioder var angst. Det var voldsomt, men angsten forsvandt hver gang, vi havde øjenkontakt. Den nat tænkte jeg meget på, om døden i virkeligheden kan materialisere sig, være til stede i lokalet. Jeg har aldrig haft svært ved at koncentrere mig, men på flere af mine vågekonevagter har jeg oplevet, at jeg delte tanker med en anden.

Jeg kommer til at tænke på min barndoms kristendomsundervisning. Og døden som en person med leen. Dengang var jeg bange for døden. Døden var en ond person, som kun ville gøre ondt. Døden skulle man være bange for. Døden havde intet ansigt.

Siden har døden fået en helt anden betydning for mig. Især efter disse sene nattevagter, hvor det kun gælder om at være der. Måske har det nærvær en langt større betydning, end vi kan forestille os.

Den nat har jeg ingen kontakt med patienten. Det undrer mig. Som regel kan vi veksle et par ord, men der er ingen kontakt

overhovedet. Patientens opmærksomhed er et andet sted. Indtil den nat ville jeg have forklaret det med, at patienten var for syg. Men jeg mærker hele natten, at min tilstedeværelse er registreret. Og uden tvivl påskønnet.

Når jeg møder på en vågekonevagt, som regel kl. 04, går jeg ofte omkring løven og kigger ud over bugten. Løven er en død ting for mig. Det skal den også være. Til gengæld er naturen levende. Og vi mennesker er en del af naturen.

Og det er den, vi vender tilbage til, når vi dør. Ikke af en mand med en le, men af en kærlig natur, der taknemmeligt tager imod.

Jeg forstår ikke helt mine tanker den nat. Og jeg kommer ikke særlig langt i den medbragte roman.

”Vil du være sød at trække gardinerne fra?” lyder det pludseligt fra sengen. ”Jeg vil gerne se månen!” Jeg trækker gardinerne fra, men månen har flyttet sig, som den gør, når morgenen nærmer sig.

Kunne jeg sætte en måne på himlen, ville jeg gøre det. Patienten siger ikke mere. Men pludselig forstod jeg flosklen, at ”der er mere mellem himmel og jord.” Ikke overtro, men en åndelig eller spirituel fornemmelse, vi mennesker måske heller ikke skal forstå. En anden form for nærvær i lokalet. Et nærvær, der gav patienten kræfter nok til at ønske en sidste ting. Nemlig at se månen.

En time senere dør patienten.

De pårørende når ikke frem, før døden er indtrådt. Men sygeplejersken og jeg deler oplevelsen.

Før jeg kører hjem, snakker vi om det. Det er ikke første gang, jeg oplever døden. Men det er første gang, jeg har oplevet den på den måde, hvor jeg har fornemmet et uforklarligt nærvær. Ikke i skikkelse af en ond sort død, men måske snarere i skikkelse af en form for hjælp for den døende. Var det det, jeg oplevede den nat?

Det tror jeg.

På vej hjem tager jeg mig selv i at fløjte Sebastians sang ”Du er ikke alene.” Og jeg fløjter ellers aldrig.

At samtykke til dødens komme

af Annegrete Venborg, udviklingspsygeplejerske

For at kunne imødekomme de mangeartede aspekter og behov, der knytter sig til patienternes særlige livssituation, arbejder medarbejderne på Hospice Djursland efter den såkaldte S-tilgang.

Ved brug af denne bygger den samlede palliative indsats på, at et menneske ved sin livsafslutning står stærkest muligt i hvert af følgende seks forhold:

- Symptomlindring,**
- Selvbestemmelse,**
- Sociale relationer,**
- Selv billede,**
- Sammenhæng / mening**
- Samtykke / accept.**

Opdelingen sikrer, at der er fokus på vigtige aspekter, som har betydning for en god død, og at der på alle områder lindres og skabes vilkår for livskvalitet i den sidste levetid.

Det åndelige og eksistentielle er primært indeholdt i kategorierne sammenhæng / mening og samtykke / accept, som drejer sig om hhv. betydningen af at opleve sammenhæng og mening i livet og om samtykke til / accept af, at døden er nært forestående.

Bevidsthed om, at de seks S'er er en kunstig opsplittning af mennesket, er vigtig. For S-komponenterne griber ind i hinanden. Accept af dødens komme beror bl.a. på den sammenhæng og mening, man ser sit eget liv i, og hvilket

billede, man har af sig selv.

Det er individuelt forskelligt, hvordan og i hvilken styrke accept af døden er til stede. Der skal støttes i et spænd mellem glimtvis at indse snarligt tab af livet som en realitet og at se forestående død i øjnene med ro til at foretage vigtige og meningsfulde ting som afslutning på livet.

Der er ingen endegyldig rigtig måde at støtte en patient til at være eller blive parat til dødens komme. Opmærksomheden må f.eks. rettes mod, om patienter indstiller sig på de ændrede vilkår, og om de får sagt farvel til passioner, som har fyldt i deres liv.

Nogen kan hjælpes ved at dele sine tanker og udtrykke sin sorg over det fremtidige tab. Nogen taler spontant og åbenlyst om dødens nærhed og fremsætter ønsker om ritualer før og efter dødens indtræden. Andre skal spørges ind til dette, så deres ønsker kan ske fyldest, når de ikke er mere.

For nogen er det angstfremkaldende at berøre døden, og nogen kan fortrænge forestående død. Der drages altid terapeuter ind i, hvordan patienter hjælpes bedst, hvis de er langt fra at erkende dødens nærhed.

De fleste mennesker er uvante med at tale om døden. Men et døende menneske kan føle sig eksistentielt ensom ved ikke at blive

mødt i deres særlige livssituation af deres nærtstående. En opgave kan være at formidle, at patient og pårørende får talt sammen om døden.

Det er vigtigt i støtten til accept af dødens nærhed også at indgyde patienten håb i den sidste levetid. Det fremmer f.eks. håb hos patienten at få udtrykt håb om de næres fremtid, og at parterne får talt om deres liv sammen.

”Involver dig i det umulige”

af Ann Maj Lorenzen, hospicepræst

Britta er indlagt på stue 4. Hun er her på det, vi kalder et symptomlindrende ophold, og jeg møder hende ved et besøg på stuen. Jeg er kommet for at hilse på hende og fortælle om, hvad jeg laver i huset. Vi falder i snak, og jeg sætter mig. Ret hurtigt går det op for mig, at Britta er en usædvanlig kvinde. Tilværelsen har slået ud efter hende, og hun er ramt på flere områder i sit liv, men der er noget ukueligt over hende. Nu er hun på hospice, visiteret på baggrund af en række palliative problemstillinger, og for Britta er det vigtigt at få det bedre, så hun kan komme hjem igen. Hjem til dem, der venter på hende. Britta fortæller mig om familien, og jeg ser på hende, mens hun fortæller. Det er ikke kun stemmen og ordene, der fortæller. Hendes øjne, hendes mimik og gestik taler med. Jeg lytter opmærksomt og prøver at høre, om der er noget særligt, som ligger hende på sinde. Det er der, og vi dvæler lidt ved det. Nu henter hun noget i natbordet og kommer tilbage med sin bibel. Hun lægger den i mine hænder som en opfordring til at slå op i den. Jeg sidder først lidt og betragter den fine indbinding. Den har hun selv broderet, da hun var ganske ung.

Fortsættes på næste side

fortsat fra forrige side

Jeg åbner bogen og bladrer i den. Britta ser på. Nu får jeg øje på de tusinder af understregninger, hun har lavet, og kommenterer det. Hun smiler glad, og vi deler en stund; begge optaget af ordene og stregerne i bogen. Da jeg til sidst slår op på titelbladet, læser jeg en håndskrevet sætning, dateret tilbage i 1989: "Involver dig i det umulige," står der. Det giver anledning til igen at berøre den situation, hun er i. Britta nikker til mig: "Det har jeg taget til mig, det der." Jeg nikker tilbage, og vi sidder stille lidt: "Jeg har givet det videre til mine børn," siger hun med alvor i stemmen. "Det er godt for dem at have med sig." Jeg nikker bekræftende. Britta fortsætter: "Troen er vigtig for mig, og jeg taler meget med børnene om den."

Vi sidder i stilhed. Så lyser hun op og smiler: "Mine børn deler troen med mig." Hun fortæller om datteren, der bliver student næste sommer. Jeg lytter og fornemmer, at hun er bevæget. Da vi er ved at runde samtalen af, spørger jeg hende, om hun sommetider beder en bøn? Britta ryster på hovedet: "Egentlig ikke. Jeg læser meget i bibelen. Den giver mig svar på mange ting." Jeg nikker og siger: "Jeg tror, det er Møllehave, der har sagt, at ethvert menneske er en bøn." Hun smiler.

Kort efter tager vi afsked, og jeg spørger, om jeg må komme på besøg igen. Det må jeg gerne. Da jeg har forladt stuen, grunder jeg lidt over mødet og hvad, vi fik vendt. Jeg går videre og glæder mig til at møde Britta igen.

Brittas bibel, som har fulgt hende igennem livet.

Støtteforeningen orienterer

af Erik Salomonsen, formand for Støtteforeningen Hospice Djursland

Støtteforeningen har besluttet at opbygge deres egen hjemmeside for at kunne udnytte de digitale medier mere aktivt. Der vil i den forbindelse blive flere platforme for orientering til medlemmer og for på en mere enkel måde at tilmelde sig som medlem af Støtteforeningen. I næste nummer vil vi orientere mere om hjemmesiden. Der vil være link mellem Hospice Djurslands hjemmeside og Støtteforeningens nye hjemmeside.

Vi har i denne "vinter" oprettet en profil på Facebook, der hedder Støtteforeningen Hospice Djursland. Her lægger vi nyheder og meddelelser, og vi kan se allerede nu, at der er mange besøgende, selv om vi ikke aktivt har markedsført Facebookprofilen.

Smut gerne forbi os på Facebook og give os et "Like" eller del profilen med dine venner.

Støtteforeningen har modtaget en arv. Vi har fået testamenteret et bo efter en ældre, nu afdød, Røndebyborger. Boet har indbragt os ca. 40.000,00 kr. Pengene vil, som vores vedtægter siger, blive brugt til at understøtte det frivillige arbejde på Hospice Djursland og opfyldte behov, som ikke er/kan indregnes i driftsbudgettet.

Støtteforeningen vil igen sammen med Hospice Djursland stille op til Stafet for Livet, i Rønde Bypark den første weekend i September, se i øvrigt opslag og annoncer.

Støtteforeningen ønsker alle en god sommer, nyd naturen – der findes ikke bedre maleri!

FACEBOOK

Find Støtteforeningen Hospice Djursland på Facebook og del gerne med dine venner.

E-MAIL

Gå ind på hjemmesiden og bed om Nyhedsbrev på e-mail - så vil du automatisk modtage andre informationer på mail, f.eks. invitationer til arrangementer.

STAFET FOR LIVET

6. - 7. september 2014
i Rønde Bypark

Tilmelding til
Erik Nedergaard på
nedergaard.os@gmail.com

Vi glæder os til
at se mange
glade deltagere
på ruten i år.

Ønsker du at blive medlem af Støtteforeningen:

se vores hjemmeside ved at skanne ikonet eller kontakt receptionen.

Støtteforeningen Hospice Djursland har opnået skattefrihed for gavgivere.